

Publicaties onderstrepen belang van een oecumenische gereformeerde kerkvergadering

SYNODE VAN DORDT BLIJFT ACTUEEL NA EINDE HERDENKINGEN

De herdenkingsroes over 400 jaar Synode van Dordrecht is over haar hoogtepunt heen. Een nalezing van enkele publicaties laat zien dat de problematiek onveranderd actueel is. Wat vooral naar boven komt is de eenstemmigheid van een internationaal gereformeerd gezelschap over fundamentele aspecten van de heilsleer.

Er is vorig jaar al veel verschenen over de synode van Dordrecht, zowel historisch als theologisch. Dat tweeledige perspectief is ook aanwezig bij een nieuwe stroom van publicaties. Is er nog wat toe te voegen bij alles wat we weten?

Dat laatste maakt Fred van Lieburg waar. Hij belicht de historische context van de synode en brengt veel onbekende achtergronden aan het licht, zoals de moeizame besluitvorming over de nationale synode (duurde wel een heel jaar), de samenstelling van de

buitenlandse delegaties, het 'synodetoerisme', de enorme logistiek van zo'n vergadering, het proces van debat en besluitvorming en de afhandeling van de laatste loodjes.

Ook het kleinmenselijke komt naar voren. Gomarus veranderde drie keer van pension omdat hij niet tevreden was met zijn pension. Er ontstonden flinke conflicten tussen Gomarus en Lubbertus aan de ene kant en de ruimer calvinistisch denkende Bremer theoloog Martinius aan de andere kant. Er werd soms aardig gedronken en de

synode eindigde met een groots banket waarop men qua eten en drinken niet moest bezuinigen, aldus de overheid. Er werden feestredes gehouden terwijl een remonstrantse predikant niet naar de bevalling van zijn vrouw mocht gaan omdat de remonstranten huisarrest hadden in Dordrecht

Partijdigheid en deskundigheid waren nooit gemakkelijk van elkaar te scheiden, aldus Van Lieburg. Er kwam volgens hem een definitief einde aan de illusie dat de synode een soort kerkelijke conferentie zou zijn over de gereformeerde leer. De Staten-Generaal onderstreepten dat zij geen academische conferentie hadden georganiseerd, maar een finale kerkelijke beoordeling van de remonstrantse leerstellingen. De revolutie in de Republiek (onder leiding van Van Oldenbarnevelt wiens hoofdrolde tijdens de synode) werd bezegeld door een reformatie in de Gereformeerde Kerk. De oude orde moest hersteld worden door de remonstrantse leer te veroordelen. De remonstranten golden niet alleen als onrechtzinnige predikanten, maar ook als ongehoorzame burgers. Omgekeerd zagen remonstranten hun tegenpartij als scheurmakers. De meeste buitenlanders bejegenden de remonstranten vriendelijk en toonden zelfs medelijden. Hoe dan ook, de Republiek stond na het einde van de synode staatsrechtelijk weer stevig op haar drie traditionele pijlers: unie, militie en religie.

Hoe verging het de remonstranten? De remonstrantse leiders leken volgens Van Lieburg opgelucht over de ontknoping van het maandenlange drama. Het eindoordeel van de synode bracht hen in de martelaarsrol van strijders en lijdens voor de waarheid. Van Lieburg merkt verder op dat de gedrukte uitgave van de Dordtse synodehandelingen was gekleurd door de subtiele selectie

die het gelijk van de contraremonstranten moest onderstrepen en die de remonstranten in een ongunstig daglicht stelde, met nadruk op de obstructieve houding van de remonstranten.

Daniel Hyde benadrukt in zijn boek over de Synode van Dordt dat het de remonstranten waren die de vijf punten van de canones naar voren schoven, waarop de synode met tegenpunten antwoordde. “Dit betekent dat wat de gereformeerde kerken geloven niet is samengevat in de canones van Dordt of in hun modern al te zeer versimpelde acroniem Tulip. Dit acroniem is een product van de vroege twintigste eeuw.” Hij onderstreept wel de katholiciteit van de canones. De inhoud is niet exclusief calvinistisch, maar is in veel andere christelijke tradities te vinden. De leerregels waren nodig om de zuivere leer van Gods genade ten aanzien van de redding van zondaren te bewaren en uit te dragen. “We hebben de canones nodig omdat zij de vrucht waren van de eerste en laatste oecumenische gereformeerde synode. Ze zijn niet slechts een Nederlands product maar vertegenwoordigen een

oecumenische consensus van de beste geesten in de gehele gereformeerde wereld.” Mooi gezegd!

Beeldvorming

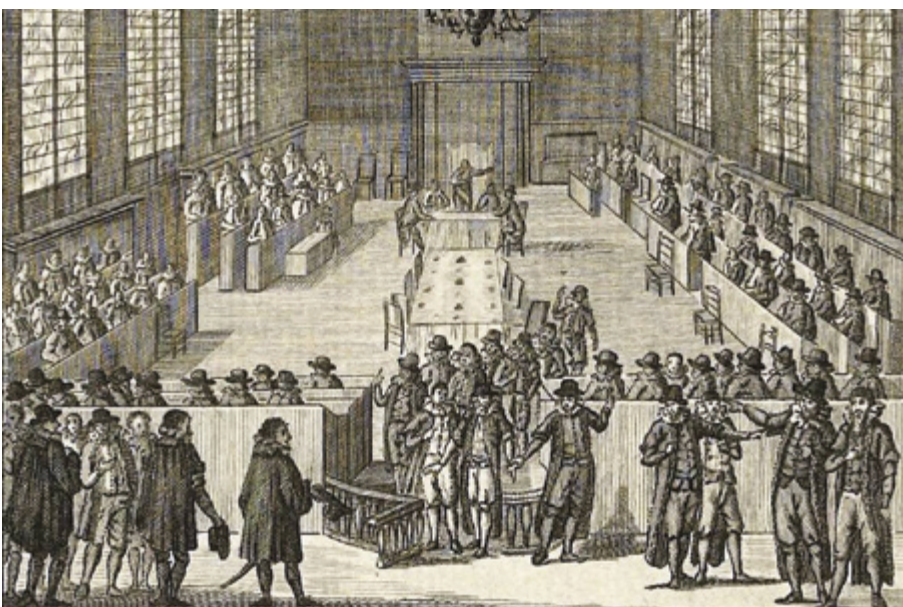
De afgelopen maanden hebben ook remonstranten zich geroerd rond ‘Dordt’ en is er gesproken over schuldbelijdenis in verband met hun veroordeling. Van Lieburg heeft eerlijk de vertragende tactiek van de remonstranten beschreven. Ondertussen is de beeldvorming eerlijker en objectiever dan decennia geleden. Erik de Boer beschrijft in zijn boek *De macht van de minderheid* de lotgevallen van de vier remonstrantse predikanten in het remonstrantse bolwerk Kampen ten tijde van de Dordtse synode. Ze werden uiteindelijk afgezet en gingen ieder hun eigen weg in ballingschap, al dan niet verbonden met de opgerichte Remonstrantse Broederschap.

De Boer stelt dat de Staten-Generaal en de nationale synode de vijftien remonstranten niet een vrije deelname aan het debat toestonden, maar “slechts als gedaagden zich moesten

verantwoorden”. De Boer betreurt het dat het tijdens de nationale synode niet tot gesprek en toenadering kwam tussen de remonstranten en contraremonstranten. Daarbij blijft volgens hem opvallend dat de besluitvorming wel eenstemmig was. De canones waren volgens hem bedoeld als uitspraak over punten van geschil in Confessie en Catechismus. De herbevestiging van de formulieren van eenheid gaf voor lange tijd houvast voor de geestelijke eenheid waarmee de gereformeerde religie op weg naar de moderniteit zou gaan, zo concludeert de Kamper kerkhistoricus.

Zoals gezegd, eerlijke beeldvorming is belangrijk. William den Boer heeft met zijn proefschrift over Arminius destijds daartoe een aanzet gegeven. A. Moerkerken typeert in zijn boek *Zonder ons in ons* de remonstranten als mensen die oproepen om “veel je knieën te buigen” (is dat overigens niet een staande uitdrukking in reformatorische kringen?), “braaf te leven”, “ernstig de Bijbel te lezen”, “en als je nu dan met een schuchtere hand de genade van de Heere Jezus aanneemt die je in de prediking aangeboden wordt, dan gaat het goed.” Is dat niet een karikatuur? De remonstrant gaat volgens Moerkerken ervan uit dat de mens een vrije wil heeft en hij kan aannemen wat hem aangeboden is. W. van Vlastuin heeft recent in een publicatie erop gewezen dat remonstranten duidelijk stelden dat we niet tot het geloof komen uit kracht van de vrije wil, maar dat mensen in staat zijn om Gods genade te weerstaan.

Moerkerken wijst op de wedergeboorte als kern van Dordt en leest de standen in het genadeleven (van het “beginnende leven” tot aan het “bevestigde volk”) in de kenmerken (vruchten van verkiezing) van de



Wegzending van de remonstranten uit de Dordtse synode. Tekening J. Jelgerhuis, circa 1790. Beeld Rijksstudio.

Leerregels. Moerkerken waarschuwt tegen een prediking die volgens hem in Nederland veel wordt gehoord en alles doet scharnieren om de vrije wil. “De Heere heeft alles gedaan, zegt die prediking, Hij staat met twee handen uitgebreid vóór u en heeft alles gedaan wat Hij kon en nu is het aan u: neemt u deze Jezus aan, of neemt u Hem niet aan?” Echter, aldus Moerkerken, het scharniert hier om de beslissing van de mens, terwijl er “een volk” is dat het anders leert, namelijk dat de zaligheid hangt aan het willen van God.

Predestinatie

Wie Dordt zegt, zegt predestinatie. Een bundel onder redactie van Frank van de Pol belicht dit aspect van Dordrecht op een veelzijdige wijze. Günter Frank laat zien dat reeds de Middeleeuwse theoloog Thomas van Aquino uitgaat van een vast aantal gepredestineerden en verworpenen, waarvan zelfs de meesten tot deze laatste groep behoren. Fred van Lieburg laat zien hoe de synode van Dordt zijn eigen *decretum horrible* (term van Calvijn over de eeuwige verkiezing) had, namelijk de woedeuitbarsting van Johannes Bogerman toen hij de remonstranten wegzond. Het heeft misverstand en onbegrip opgeroepen, maar Van Lieburg laat zien dat zijn ongeduld over de vertragingstechniek en de manier van procederen tot een climax kwam.

Donald Sinnema beschrijft uitvoerig hoe de leer van de verkiezing tot stand kwam in de verschillende redactionele versies van de canones. De canones zijn als een populair document geschreven op een pastorale en Bijbelse toon, maar nadeel is dat de eigenlijke theologische kwesties onduidelijk bleven, zoals de spanning tussen *infra* en *supra* en wie zijn nu de uitverkorenen

“Geloven is een voorwaarde, maar er is geen voorwaarde om te geloven.”

in Christus? Ook ontbreekt elke duidelijk verklaring over de verkiezing c.q. verwerping van kinderen van ongelovigen die op jonge leeftijd sterven.

Er is ook altijd kritiek op een strenge predestinatieleer geweest. De Gardense ex-pastoor Joannes Anastasius vond dat deze tekort deed aan de menselijke wil en verantwoordelijkheid. Henk van den Belt betreurt het dat Schleiermacher als “theologische reus” geen kennis heeft genomen van de gereformeerde orthodoxie, want dat zou hem een minder negatieve opvatting van de synode van Dordt hebben opgeleverd. Schleiermacher benaderde de verkiezing vanuit het perspectief van de historie met als resultaat dat het verschil tussen verkorenen en de verworpenen een kwestie is van tijd, van reeds en nog niet, vroeg of later geroepen. De stap naar het universalisme is dan erg klein, aldus Van den Belt.

Pieter Rouwendal concludeert in zijn boek over de relatie tussen predestinatie en prediking aan de hand van de geschriften van Geneefse theologen Calvijn, Beza, Diodati, Tronchin, Turretini en Pictetus dat predestinatie en uitwendige roeping onafscheidelijk aan elkaar verbonden waren maar de leer van de verkiezing nooit de inhoud van de prediking domineerde noch de uitwendige roeping beperkte. De eeuwige verkiezing gaat vooraf aan de roeping en haar effecten. De uitwendige roeping is een middel om verkiezing

en verwerping te realiseren.

Er waren tussen de Geneefse theologen onderlinge verschillen. Terwijl Calvijn leerde dat Christus gestorven was voor de gehele wereld, ontkende Beza dat Christus’ offer “genoegzaam” (sufficient) was voor de gehele wereld. Alle theologen ontkenden dat God de redding van alle mensen bedoelde die het gepredikte Evangelie hoorden. Zijn intentie was om de uitverkorenen te redden en de prediking was het middel daartoe. Desalniettemin bevestigden zij allen dat een prediker de wil moet hebben om allen te redden die onder zijn gehoor waren. Het voorwerp van het geloof is niet de uitverkiezing, maar het Evangelie. Hoewel er een voorwaarde was van geloof en bekering om het heil te verwerven, de prediking van het Evangelie was desalniettemin onbeperkt. “Geloven is een voorwaarde, maar er is geen voorwaarde om te geloven.”

Alle theologen volgden volgens Rouwendal de bestaande praktijk om de gemeente aan te spreken in de wijvorm, als een gemeente van gelovigen. Van Calvijn tot Pictetus waren de theologen het erover eens dat de predestinatie de preek niet moest domineren. De belofte van de verzoening was beperkt tot de gelovigen maar niemand was uitgesloten van de uitnodiging tot geloof. Op deze wijze konden de Geneefse theologen volgens Rouwendal zowel de algemene roeping tot verzoen-

ning voor allen die de prediking horen handhaven alsook de eeuwige predestinatie en soevereine genade als de enige oorzaak van de verlossing.

Bart Jan Spruyt stelt in de bundel *Reformatie toen en nu* dat niet alleen de lof op Dordt maar ook de worsteling met Dordt een constante in onze gereformeerde traditie is geweest. Anders dan de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus hebben de Leerregels bij een bepaalde misinterpretatie een theologische structuur gecreëerd waarbinnen het hypercalvinisme tot ontwikkeling kon komen. Voor Kohlbrugge hadden de Leerregels niet de status en gezag van de andere belijdenisgeschriften en volgens zijn schoonzoon E. Böhl had Gomarus zich om de tuin laten leiden door het gesprek af te laten brengen van de rechtvaardiging en te concentreren op de voorbeschikking. Het komt erop aan hoe we de predestinatie aan de orde stellen. Zij staat volgens Noordmans haaks op het gewone, zedelijke bewustzijn, maar iedere diepe geestelijke beweging brengt haar steeds weer naar voren.

Wijde poort

Bijzonder waardevol is de publicatie van Jan Hoek en Wim Verboom onder de mooie titel *Ik zie een poort wijd open staan*. De Bijbelse toonhoogte van het spreken over de verkiezende God is die van blijde lofprijzing van de drie-enige God, aldus de auteurs. “Tobbers over de verkiezing komen we in de Bijbel niet tegen, zangers van de verkiezing des temeer.” De auteurs willen teruggrijpen op de Schrift (een analyse van het Oude en Nieuwe Testament) en met een nieuwe onbevangenheid horen hoe daar van de verkiezende God sprake is. “Verkiezing is geen blinde muur maar

een geopende deur. Gods liefde is geen gril en geen opwelling, geen fladderende vlinder, maar een vaste liefde vanuit de eeuwigheid.”

De auteurs willen de *Dordtse Leerregels* als een lied beluisteren: Een bruid zingt van Gods verkiezende liefde! Ze heeft vijf coupletten nodig om onder woorden te brengen wat God voor haar en met haar heeft gedaan. Kenmerkend voor de verkiezingsleer van Dordt is het absolute genadekarakter ervan. De canones willen vooral beklemtonen dat God vrij is in

Zijn verkiezing of verwerping van gevallen mensen (infra-standpunt). De auteurs formuleren enkele slotconclusies die in de traditie vaak te weinig zijn aangebracht of soms zelfs geheel ontbreken: de verkiezing is in Christus gecentraliseerd en gefundeerd, verkiezing is niet parallel aan verwerping, Gods verkiezing in het Oude Testament betreft allereerst het volk Israël en er is volgens de Schrift niet alleen tijdelijke verkiezing, maar ook eeuwige verkiezing. Wat de velen betreft die het Evangelie nooit hebben gehoord, daarvan willen de auteurs zeker niet beweren dat God ze in Zijn verkiezingsbesluit zonder pardon heeft afgeschreven. “We leggen de vragen rond het eeuwig lot van de onbereikten eerbiedig in Gods barmhartige en rechtvaardige handen.”

Naast deze boeken zijn er verschillende themanummers van tijdschriften over Dordt verschenen, zoals in *Kontekstueel*, onder het motto van “Dordt verbindt?!” (mei 2019). Die laatste twee leestekens zijn in dit artikel wel hopelijk duidelijk geworden. Ds. Gerrit de Fijter onderstreept in het nummer de oecumenische betekenis van Dordt. Bij alle verscheidenheid bleef volgens hem op de synode van Dordt toch de toon van de eenheid een vast fundament onder alle verschillen. Met de slogan

‘eendracht maakt macht’ wordt het nooit wat, schrijft hij, wel met het perspectief dat kerken en geloofsgemeenschappen elkaar herkennen als leden van het lichaam van Christus. Kortom, de synode van Dordrecht geeft ons na 400 jaar nog genoeg huiswerk mee!

- Frank van der Pol (ed.), *The Doctrine of Election in Reformed Perspective. Historical and Theological Investigations of the Synod of Dordt 1618-1619*; Vandenhoeck & Ruprecht, 2019, 258 blz.; € 80;
- Pieter L. Rouwendal, *Predestination and Preaching in Genevan Theology from Calvin tot Pictet*; Summum Academic Publications, Kampen 2017; 355 blz.; € 77,50.
- Daniel R. Hyde, *Grace Worth Fighting For. Recapturing the Vision of God's Grace in the Canons of Dort*; The Davenant Institute, 2019; 412 blz.; \$ 24,95.
- Fred van Lieburg, *Synodestad Dordrecht 1618-1619*; uitg. Prometheus, Amsterdam, 2019; 368 blz.; € 24,99;
- P. C. Hoek, J. L. Schreuders, B. J. Spruyt, *Reformatie toen en nu. Over vrijheid, kerkrecht en beeldvorming na Dordt*; uitg. De Banier, Apeldoorn; 86 blz.; € 12,95;
- Erik A. de Boer, *De macht van de minderheid. Het remonstrantisme in Kampen in de spiegel van de nationale synode te Dordrecht (1618-1619)*; Summum Academic Publications, Kampen 2019; € 39,99.
- Ds. A. Moerkerken, *Zonder ons in ons. De Dordtse Leerregels*; uitg. Den Hertog, 2019; 376 blz.; € 29,50.
- Jan Hoek en Wim Verboom, *Ik zie een poort wijd open staan. Geloven in de verkiezende God*; uitg. KokBoekentrum, Utrecht, 2019; 288 blz.; € 17,99.